

УТВОРЕННЯ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ З АДИТИВНИМИ СМИСЛАМИ КОМПОНЕНТІВ

Статтю присвячено дослідженню механізму утворення словосполучень, які виникають унаслідок складання адитивних смислів компонентів. За законом семантичного узгодження, для утворення правильного словосполучення два слова повинні мати, окрім специфічних, розрізнявальних сем, одну спільну сему. Відсутність у семемах компонентів словосполук з адитивними смислами повторення реальних сем є підставою стверджувати про складання їхніх смислів. Для виникнення словосполучення потрібен семантичний зв'язок між його компонентами, інакше буде порушено смислову вимогу, яку повинен задовольняти будь-який за розміром і складом текст, що перевищує одне слово, – осмисленість і зв'язність. Визначальним є те, що компоненти такого словосполучення розташовані поруч в одному ряду та мають близькі смисли. Це дає змогу одному з них “індукувати” в іншому таку саму сему, яка, виникнувши як потенційна та активізувавшись у семемі, може забезпечити потрібну зв'язність через накладання ідентичних сем. Отже, якщо в семемах відсутні семи, які збігаються, стає чинним компенсувальний мовний механізм – актуалізація потенційних сем.

Ключові слова: словосполучення, семантичне узгодження, семантична сполучуваність, смисл, адитивність, сема, семема, архісема, семна комбінаторика, категорійна сема, периферійна сема, потенційна сема, семантична ознака, актуалізація, лексико-семантичний варіант.

Постановка проблеми. Актуальною проблемою сучасних мовознавчих досліджень є не тільки вивчення синтаксичної сполучуваності, а й з'ясування того, які ознаки слів зумовлюють їхню здатність граматично й семантично поєднуватися з іншими словами.

Посилений інтерес до семантичної валентності пов'язаний з ученням про семантичне узгодження слів (термін Л. та В. Вунджеймерів, 1957 р.). Семантичне узгодження апелює до валентності слів у їхньому широкому вияві, тобто до сполучуваності в межах словосполучення, речення, надфразної єдності, тексту. Сутність закону про семантичне узгодження полягає в тому, що для утворення правильного словосполучення два слова повинні мати, окрім специфічних, розрізнявальних сем, одну спільну сему [4, с. 375].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У реальному мовленні функцію зв'язки між двома словами може виконувати не лише категорійна сема (класема, за Б. Потье та А. Греймасом), а будь-яка сема, що повторюється. В. Г. Гак називає її «сполучним семантичним компонентом» («синтагмемою») [5, с. 17]. На думку вченого, у синтагмі повторювальну (ітеративну) функцію виконують семи. Сучасна лінгвістика має багато розвідок з комплексного (семного) аналізу, серед яких чільне місце, на наш погляд, посідають праці Ю. Д. Апресяна, І. В. Арнольд, Л. М. Васильєва, А. М. Кузнецова, В. В. Левицького, О. М. Соколова, Л. О. Новикова, З. Д. Попової, Й. А. Стерніна та ін. На матеріалі української мови цю проблему відображено в дослідженнях М. А. Кочергана, Л. А. Лисиченко, В. М. Русанівського, Ж. П. Соколовської, Т. М. Шипіциної та ін. Це дає змогу вивчати семну комбінаторику лексико-семантичного варіанта в процесі функціонування, оскільки в мовленні семантична структура взаємодіє із семантичною структурою висловлювання і глобальною семантикою та смислом тексту.

Визначення раніше не вивчених частин загальної проблеми або напрямів дослідження. Практика семасіологічних досліджень показує, що відношення між семами в структурі значення ієрархічні. Тому в деяких працях диференційні семи протиставлені не інтегральним, а архісемі, що відображає родові поняття. Найбільш важливими типами сем є інтегральні, диференційні семи, архісема, яка може бути водночас й інтегральною, а також категорійна сема, що визначає, до якої категорії денотата належать слова – предмет, ознака чи процес, – і конотативна сема (емоційна, оцінна, образна, експресивна й стилістична) [11, с. 45].

До периферійних сем денотативного макрокомпонента належать потенційні семи, що протистоять основним, ядерним, як “другорядні, іноді необов'язкові ознаки предмета” [6, с. 15]; їхню факультативність у початковій номінації підкреслює І. В. Арнольд [1, с. 11]. М. П. Кочерган зазначає, що без урахування останніх не можна пояснити багато випадків сполучуваності. Він припускає, що ідіоматичність сполучуваності пояснена саме потенційними семами. У такому разі майже всі винятки, що традиційно не можна було семантично інтерпретувати, пояснюють як зумовлені семантикою слів [9, с. 128]. Саме потенційні семи є поєднувальною ланкою в утворенні словосполучень із адитивними смислами. Цю проблему в такому ракурсі на матеріалі української мови фактично не досліджено.

Мета нашої статті – дослідити семантичне узгодження в словосполученнях з адитивним складанням смислів унаслідок актуалізації потенційних сем.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відсутність у семемах компонентів словосполук повторення реальних сем дає підставу дослідникам стверджувати про

складання смислів, про чисту адитивність – “адитивний – лат. *additivus* – придатковий, здобуваний додаванням..., величини, зв’язані з геометричним або фізичними об’єктами так, що величина, яка відповідає цілому об’єктові, завжди дорівнює сумі величин, які відповідають його частинам, як би об’єкт не розбивали на частини...” [14, с. 26].

Адитивність смислів здійснюється без часткового їх накладання один на одного (згадаємо “імбрикацію” – черепичне нашарування), але і без “зіяння” між ними. Справді, у словосполучах з адитивним складанням смислів простежений менш тісний зв’язок під час сполучення реальних компонентів.

Визначальним моментом для них є те, що компоненти словосполучення розташовані поруч в одному ряду та мають близькі смисли, і це дає можливість одному з компонентів “індукувати” в іншому таку саму сему, яка, виникнувши як потенційна та активізувавшись у семемі, може забезпечити потрібну зв’язність через накладання ідентичних сем.

При адитивному зв’язку перший компонент словосполучення прогнозує наявність іншого та його належність до певної частини мови. Так, наприклад, прикметник *теплий* передбачає появу іменника, що називає якийсь один із нескінченної множини предметів, до того ж не тільки речовинних, а й предметно-мислимих процесів, які могли б бути схарактеризовані цим атрибутом: не тільки *теплий пісок, шарф, день...*, а й *тепла зустріч, тепла прихильність, тепла рожевість краю неба, трояндової пелюстки* тощо. Без контексту незрозуміло, який саме лексико-семантичний варіант слова вжитий, і лише врахувавши смисл наступного слова, можна визначити, у прямому чи переносному значенні вжито цей прикметник і в якому саме із низки своїх значень.

Відомо, що значення предмета та ознаки тісно взаємопов’язані. Предмет – це “вмістилище ознак” [12, с. 366], атрибут – частина предмета, його властивість. Указівку на потребу чи можливість атрибута закладено в лексичному значенні предметного імені, але виражається ця ознака лише в складі бінарної синтаксичної одиниці. Якщо спільних сем у семемах обох компонентів, які утворюють словосполучення, немає, слід дотримуватися вимоги відсутності протипоказання до об’єднання їхніх смислів, якими є контравні семи. Ця вимога настільки жорстка, що надто важко виявити її порушення. Прикладом такого порушення можуть слугувати оксиморонні словосполучення, напр.: *В тишині дзвінкій я чув твої дрібні веселі кроки* (Д. Павличко), де *дзвінкій* визначено як такий, що “голосно і чітко звучить” [15, II, с. 264], а *тишина* – “тиша 1” – “стан, коли де-небудь немає звуків, шуму” [15, X, с. 229].

Названій вимозі відповідає, наприклад, сполука *теплий день*, де в основних значеннях слів “теплий 1” – “який має досить високу температуру; середній між гарячим і холодним” [15, X, с. 77] і “день 1” – “частина доби від сходу до заходу сонця, від ранку до вечора”,

“день 2” – “час, який дорівнює 24 годинам; доба” [15, II, с. 243] немає ні спільних, ні контрарних сем; а отже, такі смисли можна поєднати, скласти.

Все це лише передумови для утворення словосполучення. Щоб воно могло виникнути, потрібно створити семантичний зв'язок між його компонентами, інакше буде порушено смислову вимогу, яку повинен задовольняти будь-який за розміром і складом текст, що перевищує за розміром одне слово, – осмисленість і зв'язність. Якщо в семемах немає сем, які збігаються, у дію повинен вступити якийсь компенсувальний мовний механізм. Цю роль бере на себе таке допоміжне упорядкування, як актуалізація потенційних сем. Актуалізація сем, за визначенням О. М. Соколова, – це “акцентоване виокремлення у процесі мовного функціонування однієї з потенційних ознак слова під час одночасного перегрупування інших сем” [16, с. 68]. Наприклад, день може бути *довгим* і *коротким*, *похмурим* і *ясним*, *зайнятим* і *вільним*, *траурним* і *святковим* тощо, зокрема й *спекотним*, *жарким*, *прохолодним*, *холодним*. Якщо мовець має намір зарахувати ознаку ‘теплий’ до денотата слова *день*, то в смислі останнього актуалізується семантична ознака ‘термальність’ (‘термічність’ [гр. *thermos* тепло] – тепловий, який стосується теплоти, температури) [14, с. 819]), і семантичний зв'язок зреалізовано за однією з багатьох сполучувальних потенцій кожного із цих окремо взятих слів.

Ознаки, приєднані адитивним зв'язком, можуть бути як дескриптивними, так і оцінними, пор. *документальний фільм* і *хороший фільм*; елементи дескрипції та оцінки часом суміщаються, причому в різних співвідношеннях [3, с. 276].

Необов'язкові ознаки властиві предметам різноступенево: для одних предметів вони є більш характерними, а для інших менше, пор. *теплий день*, *теплий дощ* – і *тепла ложка* (йдеться про металеву ложку, в якій рекомендують давати мікстуру хворій дитині, попередньо злегка нагрівши в гарячій воді, оскільки метал сам собою холодний); *теплий бетон* (що нагрівся за день під впливом сонячних променів), але в будь-якому разі існує опора на вихідну сумісність, яка в процесі актуалізації потенційної семи переростає в реальний семантичний зв'язок. Так, значення слова *ложка* витлумачено як “предмет столового прибору, яким набирають рідку або розсипчасту страву” [15, IV, с. 540]. Все ж артефакт має бути з чогось виготовлений. Значить, у комбінації сем цього лексико-семантичного варіанта повинна бути й семантична ознака ‘матеріал’, реалізована стосовно різних денотатів семами ‘метал’, ‘дерево’, ‘пластмаса’ тощо. Але дитині навряд чи стануть давати ліки в дерев'яній ложці. Здебільшого з цією метою використовують металеві чи пластмасові ложки різного розміру. Отже, припускаємо наявність потенційної семи ‘металева’, яка й допоможе здійснити зв'язок смислів ‘ложка’ і ‘теплий’, оскільки носіям мови відомо, що метал – це “хімічно проста речовина або сплав, ознаками якої є висока місткість, ковкість, добра тепло- та електропровідність і особливий блиск” [15, IV, с. 683].

Отже, адитивність зрівнюється з “імбрикативним” (черепичним) семантичним узгодженням, але той факт, що при адитивності воно повинне спеціально встановлюватися, принципово відрізняє один спосіб від іншого.

Складання смислів найчастіше спостерігаємо в атрибутивних сполуках, які містять назву якісної ознаки предмета або дії у формі якісного ж прикметника чи прислівника, а як сполучний засіб актуалізована потенційна сема ‘предмет’ або ‘процес’, здатний розгортатися в просторі та часі, пор. *глибока криниця – глибоко копати, швидкий струмок – швидко текти*. Одну й ту саму якісну характеристику можуть мати надто різні процеси, що здатні протікати з неоднаковою швидкістю, напр.: *швидко пливти, перекладати* (з однієї мови на іншу), *одягатися, гримуватися* тощо. Такі й подібні дієслова та іменники можуть легко сполучатися з антонімічними детермінантами (у широкому розумінні цього слова), пор. *мілка, неглибока криниця; повільно перекладати* тощо.

Актантна розподільність семантики дієслова пов’язана з багатоаспектністю його структури значення, оскільки ця частина мови виявляє семантичний критерій у трьох вимірах, а саме: дієслова означають дії та стани, спрямовані на відображення дій та станів у позамовному світі, їх характеризує узагальнене значення процесійності [2, с. 218]. Окремі семантичні компоненти дієслова адресовані в бік характеристики актантів, які займають у складі висловлювання певні синтаксичні позиції. Важливим є встановлення зв’язків між категорійними семами дієслова й функціями актантів, оскільки ці функції багато в чому залежать від змісту сем і визначені ними.

Принцип адитивності забезпечує вільне сполучення дієслова з прислівниками, ужитими як за одним, так і за різними якісними параметрами, наприклад, *різати крупно* (у значенні *грубо* 1) [15, IV, с. 372] – *дрібно (шматочками)*, де імпліцитно функціонує об’єкт, оскільки дія спрямована на конкретний предмет; *різати зосереджено, розсіяно* (у значенні “розсіяний 4” – “який не може зосередитися на чому-небудь”) [15, IX, с. 809], *уважно і неуважно* – дія стосується імпліцитного суб’єкта; *різати регулярно, зрідка, щоденно, щоп’ятниці* – у цих словосполученнях актуалізовано сему ‘час’ тощо.

Адитивність смислів простежено і в субстантивних словосполученнях, залежні імена яких актуалізують потенційну сему під впливом домінантної семи головного слова. Так, слова *відпочинок, обстріл* не мають у тлумаченнях семантичного компонента ‘місце’. Але оскільки будь-яка дія, зокрема й мислима опредмечено, протікає в просторі та часі, потенційна сема ‘місце’ актуалізується, коли зазначені іменники потрапляють у залежну позицію до іменника, що має цю сему як лексичну й навіть домінантну, наприклад, *зона відпочинку, сектор обстрілу*. Так само в тлумаченнях слів *успіх, надія* сема ‘час’ відсутня, але в сполуках зі словами, що входять до темпоральної лексико-граматичної групи, вона

актуалізується як потенційна, оскільки в них виражено якийсь стан, а стани, як і дії, неминуче протікають у часі. І хоч прямої ітерації сем у сполученнях на зразок *період успіху, роки надій* немає, можна говорити про певну кореспонденцію сем, яка уможлиблює поєднання смислів слів, що належать до різних лексико-семантичних груп і не мають спільних сем.

Найяскравіший вияв адитивності смислів засвідчено в словосполученнях із головним словом – кількісним числівником. Залишивши поза увагою його здатність означати абстраговане число й цифру, оскільки в цих значеннях воно вжите абсолютивно й саме словосполучення не утворює (*П'ять не ділиться на два; Напиши чотири краце*), звернемося до основної функції – позначення кількості як ознаки предмета [13, 1, с. 573]. Узятий у цьому значенні числівник, орієнтований на предмети, має у складі своєї семіми потенційну архісему (термін архісема вживаємо відповідно до пропозиції Й. А. Стерніна залишити його “за позначенням найзагальнішої семи індивідуального лексичного значення, що зараховує предмет до певного класу” [17, с. 58–59]. У цьому разі маємо на увазі клас речей, предмет, причому не предмет узагалі, а “предмет І” – “будь-яке конкретне матеріальне явище, що сприймається органами чуття” [15, VII, с. 527], тобто річ, а “річ 2” – “предмет, перев. домашнього вжитку, трудової діяльності і т. ін., будь-який предмет узагалі” [15, VIII, с. 576 – 577].

Під час складання смисли ‘кількість’ і ‘річ’ щільно прилягають завдяки тому, що в кількісному числівнику актуалізовано потенційну сему ‘окремий предмет’; через те вступає з ним у сполуку не будь-яке предметне ім’я, а тільки таке, що називає окремі предмети, які підлягають лічбі. Предмети, які рахують, протиставлені так чи так маркованим збірним на зразок *духовенство, учительство, селянство*, тому що вони уже позначають нерозчленовану сукупність однорідних предметів, і речовинним на зразок *турса, мед, молоко*, які не можуть бути представлені як клас окремих обчислюваних предметів, тобто вони по-іншому субкатегоризують спільне значення кількісної предметності.

Типова для кількісних атрибутивних сполук адитивність смислів виникає в них тим легше, чим бідніші семіми головних компонентів за кількістю сем, особливо це стосується лексико-граматичних сем, тому що “кількість... не так тісно пов’язана з буттям певного предмета, ніж якість” [7, с. 218]. Лексична недостатність кількісних слів, яскрава релятивність їхньої семантики [8, с. 487] має своїм наслідком, з одного боку, комплетивний характер відношення залежного слова до головного, а з іншого боку, облігаторний характер синтаксичного зв’язку, що йде від головного слова, його кваліфікують як сильне керування [Там само, с. 506]. На думку І. Р. Вихованця, у сполуці “числівник + родовий відмінок іменника” числівник у називному й знахідному відмінках (для назв неістот і деяких істот) не

вступає в атрибутивні відношення з іменником, а керує останнім. Він утворює з іменником функціонально-семантичну єдність, яка виконує іменникову роль підмета, або сильнокерованого другорядного члена речення, наприклад: *П'ять хлопчиків бігли до лісу; Нещодавно я прочитав п'ять книжок* [2, с. 154].

Порядкові числівники, які деякі мовознавці вважають відносними прикметниками [10, с. 245; 18, с. 374], порядковими прикметниками [2, с. 128], як семантичний різновид прикметників із квантитативним значенням за смыслом багатші від кількісних, оскільки виражають ознаку предмета, що входить у певну кількість однорідних предметів через її місце в їхньому ряду. Узяті ж поза словосполученнями, ці числівники не мають жодної з денотативних сем, яка входила б у семему головного слова, пор. *третій* як проміжний між *другим* та *четвертим* і *третій клас*, *третій поворот*, *третья притока* тощо. Вони є репрезентантами адитивного зв'язку лічильного слова з назвою предмета, яку ніяк це слово не прогнозує, але може вступити з ним у зв'язок тому, що потенційна сема 'предмет', актуалізована в такому сполученні, повторюється з аналогічною денотативною архісемою іменника. Унаслідок цього виникає семантичний зв'язок із частковим накладанням смислів, який неодноразово вже було простежено.

Аналогічне явище засвідчене і в словосполученнях на зразок *мій чоловік, твоя дружина, наші родичі, їхні сусіди; такий день, ті студенти, кожний учень, інший будинок, якийсь підліток, нічий собака*, оскільки залежні компоненти – прикметникові займенники (у І. Р. Вихованця – займенникові прикметники) [2, с. 202] характеризують узагальнено поза контекстом якісне значення предметів. Вони абсолютно позбавлені семантичної конкретності, передаючи тільки загальну (категорійну) частиномовну інформацію, тобто вказівку на ознаку предмета взагалі. Ця ознака наповнюється у сфері мовлення конкретним змістом, використовуючись для опосередкованого стосунку до ознаки предметів конкретної ситуації або попереднього контексту. Підтвердженням цього можуть бути випадки субстантивациі таких займенників, як-от: *Мій чоловік повернувся – Мій повернувся; Кожний учень повинен сумлінно учитися – Кожний повинен сумлінно учитися* тощо.

Висновки дослідження. Аналізований матеріал засвідчує існування семантичного узгодження в словосполученнях з адитивним складанням смислів, яке досягається внаслідок актуалізації потенційних сем. Перспективним буде дослідження семантичного узгодження диференційних сем компонентів словосполучення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд И. В. Потенциальные и скрытые семы и их актуализация в английском художественном тексте / И. В. Арнольд // Иностр. яз. в ср. шк. – 1979. – № 5. – С. 10–14.
2. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови : Академ. граматики укр. мови / І. Вихованець, К. Городенська; За ред. І. Вихованця. – К. : Унів. вид-во "Пульсари", 2004. – 400 с.

3. Вольф Е. М. Грамматика и семантика прилагательного (на мат. иберо-романских языков) / Е. М. Вольф. – М. : Наука, 1978. – 200 с.
4. Гак В. Г. К проблеме семантической синтагматики / В. Г. Гак // Проблемы структурной лингвистики. 1971. – М. : Наука, 1972. – С. 367–395.
5. Гак В. Г. К проблеме соотношения языка и действительности / В. Г. Гак // Вопросы языкознания. – 1972. – № 5. – С. 12–22.
6. Гак В. Г. Сопоставительная лексикология / В. Г. Гак. – М. : Международные отношения, 1977. – 263 с.
7. Грамматика современного русского литературного языка / Отв. ред. Н. Ю. Шведова. – М. : Наука, 1970. – 767 с.
8. Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник / Н. И. Кондаков. – М. : Наука, 1975. – 720 с.
9. Кочерган М. П. Слово і контекст (Лексична сполучуваність значення слова) / М. П. Кочерган. – Львів : Вищ. шк., 1980. – 184 с.
10. Краткая русская грамматика / Под. ред. Н. Ю. Шведовой и В. В. Лопатина. – М. : Русский язык, 1989. – 639 с.
11. Левицкий В. В. Лексикология немецкого языка / В. В. Левицкий. – Черновцы : Книги – ХХ, 2010. – 376 с.
12. Потебня А. А. Из записок по русской грамматике : В 4-х т. / А. А. Потебня. – М. : Просвещение, 1977. – Т. 4. – Вып. 2. – 408 с.
13. Русская грамматика / Под ред. Н. Ю. Шведовой : В 2-х т. – М. : Наука, 1980. – Т. 1. – 783 с.; Т. 2. – 709 с.
14. Словник іншомовних слів: 23 000 слів та термінологічних словосполучень / Уклад. Л. О. Пустовіт та ін. – К. : Довіра, 2000. – 1018 с.
15. Словник української мови / Гол. ред. І. К. Білодід : В 11-и т. – К. : Наук. думка, 1970–1980. – Т. 1–11.
16. Соколов О. М. Основы имплицитной морфологии русского языка / О. М. Соколов. – М. : Изд-во РУДН, 1997. – 203 с.
17. Стернин И. А. Проблемы анализа структуры значения слова / И. А. Стернин. – Воронеж, Изд-во Воронеж. ун-та, 1979. – 171 с.
18. Сучасна українська літературна мова : Морфологія / За заг. ред. І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1969. – 583 с.

Одержано редакцією 05. 03. 2013 р.

Прийнято до публікації 12. 03. 2013 р.

Зоя Денисенко

Образование словосочетаний с аддитивными смыслами компонентов

В статье исследуется механизм образования словосочетаний, которые возникают путем сложения аддитивных смыслов их компонентов. По закону семантического согласования, для образования правильного словосочетания два слова должны иметь, кроме специфических, различительных сем, одну общую сему. Отсутствие в семемах компонентов словосочетаний с аддитивными смыслами повторения реальных сем есть основанием утверждать о сложении их смыслов. Для образования словосочетания нужна семантическая связь между его компонентами, иначе нарушится смысловое требование, которое должен удовлетворять какой-либо по размеру и составу текст, превышающий одно слово, – осмысленность и связность. Примечательным есть то, что компоненты такого словосочетания расположены рядом, имеют близкие смыслы. Это дает возможность одному из компонентов “индуцировать” в другом такую же сему, которая, возникнув, как потенциальная, и активизируясь в семеме, может обеспечить нужную связь в результате наложения идентичных сем. Таким образом, если в семемах отсутствуют совпадающие семы, вступает в действие компенсирующий языковой механизм – актуализация потенциальных сем.

Ключевые слова: словосочетание, семантическое согласование, семантическая сочетаемость, смысл, аддитивность, сема, семема, архисема, семная комбинаторика, категориальная сема, периферийная сема, потенциальная сема, семантический признак, актуализация, лексико-семантический вариант.

Zoja Denysenko

Formation of word-combinations with additive component meanings

The article is devoted to research of word-combination formations. Such word-combinations appear as a result of composing the additive meanings of the components. According to the law of semantic agreement, to form a word-combination two words should have one common semantic unit (seme), besides the specific, distinguishing ones. If semantic forms (sememes) don't include the word-combination components with additive means of repetitive real semes, one can claim about combination of their meanings. To make a word-combination there should be a semantic connection between its

components, otherwise the semantic demand will be violated which should be satisfied by a text of any size and composition. The text must contain more than one word. These words must be semantically coherent. The main thing is that these components are put in the same line and have the same meaning which gives one of them the possibility to indicate the same seme in another component. It can provide an appropriate meaningful connection by the imposition of identical semes. Consequently, if there are no coinciding semes in sememes, there should occur actualization of potential semes.

Key words: word combination, semantic agreement, semantic compatibility, meaning, additiveness, seme, sememe, archeseme, combinatory ability of semes, categorical seme, peripheral seme, potential seme, semantic sign, actualization, lexical-semantic variant.

УДК 81`367.4

Елена Шахова

ПРЕДЛОЖНО-ПАДЕЖНЫЕ ФОРМЫ ИМЕНИ КАК СРЕДСТВО ВЫРАЖЕНИЯ ЯЗЫКОВОГО СМЫСЛА «ПРОСТРАНСТВО»

В статье рассмотрены предложно-падежные формы имени с первообразными и производными предлогами как средство выражения языковых смыслов в современном русском языке. Они впервые квалифицируются как расчленённые ономаσιологические единицы (единицы именованя), с помощью которых происходит репрезентация знаний о мире. В статье характеризуется конструкция с предложно-падежной формой, которая включает в себя главное слово, выполняющее роль средства, разрешающего выбор предложно-падежной формы имени, и сама форма. Названы группы производных предлогов по происхождению и их структурные группы. Представлены основные особенности предложно-падежных конструкций с первообразными и производными предлогами.

Ключевые слова: предложно-падежная форма имени, первообразный предлог, производный предлог, языковой смысл, расчленённая единица именованя, ономаσιологическая единица.

Актуальность. Одним из способов репрезентации знаний о мире в языке является их представление в языковых смыслах, теория которых относится к ономаσιологическому направлению в языке. Её автором является Н. Ю. Шведова, хотя корни учения уходят в античность. В русистике предшественниками этой теории были В. М. Никитевич, С. Д. Кацнельсон, И. И. Мещанинов, В. С. Храчковский, В. Г. Гак, В. Н. Мигирин,